

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13894551>

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA OT SO‘Z TURKUMINI O‘RGANILISHI

Muxtorjonova Shahrizoda

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi

M.A. Hamrayev

Ilmiy rahbar: Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

E-mail: m.a.hamrayev@gmail.com

ANNOTATSIYA

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga so‘z turkumlaridan to‘g‘ri foydalanishni, so‘z turkumlarini og‘zaki va yozma nutqda ravon va bexato ishlatishni o‘rgatishdan iborat. Shu orqali o‘quvchilar o‘z nutqida so‘z turkumlarini mustaqil qo‘llay oladi. Shu bilan birga ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ot so‘z turkumini o‘rgatish metodikasi haqida.

Kalit so‘zlar: *Metodika, uslubiy aniqlik, tafakkur, ot so‘z turkumini o‘rgatish.*

АННОТАЦИЯ

Научить учащихся классов правильному использованию словарного запаса, беглому и аккуратному использованию словарного запаса в устной и письменной речи. Таким образом, учащиеся могут самостоятельно использовать группы слов в своей речи. В то же время данная статья посвящена методике преподавания именных словосочетаний ученикам начальной школы.

Ключевые слова: *Методика, методическая точность, мышление, обучение, обучение существительным.*

ABSTRACT

To teach elementary school students the correct use of vocabulary, fluent and accurate use of vocabulary in oral and written speech. In this way, students can independently use word groups in their speech. At the same time, this article is about the method of teaching noun phrases to elementary school students.

Key words: *Methodology, methodical accuracy, thinking, teaching nouns.*

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga so'z turkumlarini o'rgatish, og'zaki va yozma nutqda ulardan to'g'ri foydalanishni o'rgatish o'quvchilarning ham nutqini va to'g'ri fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun xizmat qiladi. Shunda o'quvchilar o'z nutqida so'zlarni ongli qo'llay oladigan shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu maqola so'z turkumlarini boshlang'ich sinf o'qituvchilariga o'rgatish metodikasi haqida.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga so'z turkumini o'rgatish boshlang'ich sinf o'qituvchilaridan asosiy mehnat va e'tibor talab qiladigan jarayondir. Ona tili darslari ijtimoiy-foydali bo'lishi uchun o'quvchilarda o'z fikrini grammatik to'g'ri, uslubiy aniq, izchil ifodalash va boshqalar fikrini bera olish ko'nikmasini shakllantirishga qaratilishi lozim. Ona tili darslarida nutq o'stirish ko'rsatmasi grammatik materialni o'rgatishda o'quvchilarimizning tilimizdagi har bir so'z turkumi yoki so'z qismining ro'lini bilib olishlariga erishtiradigan metodik usullarni qo'llashni talab etadi, ya'ni grammatik nazariya grammatik to'g'ri va aniq nutq malakalarini shakllantirishga, anglab, tushunib yozish malakalarini o'stirishga amalda tatbiq etish uchun o'rgatiladi. Darsda bolalar nutqini o'stirish darsning mazmunida va qo'llanilgan vazifalar turlarida o'z aksini topadi. Ona tili darsi o'quvchilar taffakurini o'stirish ustida ishlash maqsadiga yo'naltirilganligiga qarab baholanadi. Bunda muayyan grammatik va imloviy materialni o'rganish jarayonida shu materialni yaxshiroq o'zlashtirishni ta'minlaydigan, aqliy faoliyatni talab qiladigan mashqlarni o'tkazish tushuniladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari so'z turkumlari (ot, sifat, son, olmosh, fe'l) bilan umumiy tanishtirilgandan so'ng har bir leksik-grammatik guruh alohida o'rganiladi. Bu so'z turkumlarini o'rganishning boshlang'ich bosqichidayoq ularni taqqoslashga qulay sharoit yaratadi

va shakllantiriladigan grammatik tushunchaning asosiy tomonlarini aniqroq ajratishga imkon beradi. Masalan, „Ot“ mavzusini o'rganish tizimi maqsadga yo'naltirilgan jarayon bo'lib, bunda shu so'z turkumining umumlashtirilgan ma'nosi va grammatik belgilari aniq izchillikda namoyon etilgan. Masalan, 1 -2-sinflarda so'z turkumi sifatida otning belgilari (nimani bildirishi, so'roqlari) o'rganiladi, 3-sinfda esa otga atama beriladi, birlik va ko'plikda qo'llanishini o'zlashtirishga ahamiyat beriladi. 4-sinfda otning egalik qo'shimchalari bilan qo'llanishi, kelishiklar bilan turlanishi va kelishik qo'shimchalarining yozilishini o'rganishga e'tibor qaratiladi. O'quvchilarning nutqi va tafakkurini o'stirish vazifasi esa mavzuni o'rganishning barcha bosqichlarida hal qilinadi. Otni o'rganishga tayyorlov bosqichi savod o'rgatish davriga to'g'ri keladi. Bu bosqichda o'quvchilar shaxs-narsalarni va ularning nomi bo'lgan so'zlarni farqlashga o'rganadilar, so'zning leksik ma'nosiga e'tibor ko'proq qaratiladi, ma'nolarini hisobga olgan holda so'zlar (qushlar, meva va sabzavotlar, kiyimlar va hokazolarni bildirgan otlar)ni guruhlash ko'nikmasi shakllantiriladi. Keyingi bosqichda otning leksik ma'nolari va grammatik belgilari ustida maxsus ishlanadi (kim? yoki nima? so'rog'iga javob bo'lishi, shaxs, narsani bildirishi tushuntiriladi). O'quvchilar kim? so'rog'iga javob bo'lgan otlarni nima? so'rog'iga javob bo'lgan otlardan farqlashni, ularni so'roq berish bilan ajratishni o'rganadilar, o'quvchilarda mavhum grammatik tafakkur o'sa boradi, ularda atoqli otlarni bosh harf bilan yozish ko'nikmasi shakllana boradi. 2-sinfda otlarning leksik ma'nosi, atoqli va turdosh otlar (atamasiz) haqidagi bilim chuqurlashtiriladi. 3-sinfda „Otlar, ya'ni otlarning birlik va ko'plikda qo'llanishi“ ustida ishlash jarayonida o'quvchilarda: 1) birlik va ko'plikda qo'llangan otlarning ma'nosi va qo'shimcha orqali farqlash, 2) birlikdagi otdan ko'plik shaklidagi va aksincha ko'plikdagi otdan birlik sondagi ot hosil qilish, 3) gapda so'zlarning bog'lanishini hisobga olgan holda, otlardan nutqda to'g'ri foydalana olish ko'nikmalari shakllantiriladi. 4-sinfda ot ustida ishlashning asosiy vazifasi fikr bayon qilishda otning kelishik shakllaridan ongli foydalanish va kelishik qo'shimchalarini to'g'ri yozishga o'rgatish hisoblanadi. Bu sinfda ot quyidagi izchillikda o'rganiladi:

- 1) otlarning kelishiklar bilan turlanishi haqida tushuncha berish;

2) ko'plikdagi otlarning turlanishini o'rgatish;

3) har bir kelishikning xususiyatlarini alohida o'rganish va u bilan bog'liq holda kelishik qo'shimchalarining yozilishi haqida ko'nikma hosil qilish.

Otlarni o'rganish yani boshlang'ich sinflariga so'z turkumlarini o'rgatish biroz qiyin. Shuning uchun ham o'quvchilarga so'z turkumlarini asta sekin ossonidan murakkabiga qarab o'rgatib boriladi.

Boshlang'ich sinflarda otni o'rgatish vazifalari quyidagilar:

1) "ot" haqidagi umumiy grammatik tushunchani shakllantirish ;

2) kim? So'rog'iga (shaxs bildirgan) otlardan nima? So'rog'iga javob bo'lgan (narsa ,hayvon, jonivor va boshqalarni bildiradigan) otlarni farqlash ko'nikmasini hosil qilish;

3) kishilarning familiyasi, ismi , otasining ismi , hayvonlarga qo'yilgan nomlar va geografik nomlarni bosh harflar bilan yozish ko'nikmasini shakllantirish;

4) otlarda son (otning birlik va ko'plikda qo'llanilishi) bilan tanishtirish;

5) otlarni egalik qo'shimchalari bilan to'g'ri qo'llash ko'nikmasini shakllantirish

6) otlarning kelishiklar bilan turlanishi va kelishik qo'shimchalarining yozilishi haqida malaka hosil qilish ;

7) o'quvchlar lug'atini yangi otlar bilan boyitish va ulardan nutqda aniq , o'rinli foydalanish malakasini o'stirish;

8) so'zlarni tahlil qilish , taqqoslash, umumlashtirishni bilish.

Bu vazifalarning har biri alohida emas, balki bir- biri bilan o'zaro bog'liq holda o'rgatib boriladi.

Aslida, o'quvchilar nutqda so'z turkumlaridan 1-sinfdanoq qo'llay olishni boshlashadi . Keyinchalik bora bora bu bilimlar murakkablashtirib o'rgatib borilaveradi. Inson nutqining go'zalligi , so'zlarni qay o'rinda qo'llay bilishi bu juda muhim hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A. G‘ulomov. Ona tili o‘qitish prinsiplari va metodlari. -t.:”O‘qituvchi”,1992.
2. <https://uz.m.wikipedia.org/aiki/Tilshunoslik>
3. Qosimova K. va boshqalar. Ona tili o‘qitish metodikasi. -t.:Noshir, 2009.
4. Internet resurslari (Ziyonet.uz, kitob.uz)